

VOLMIDDELEEUWSE (?) NEDERZETTINGSSPOREN LANGS DE BRUGSEBAAN TE LICHTERVELDE (WEST-VLAANDEREN)

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

ABO Archeologische Rapporten 1171

Rapport opgemaakt door: Pedro Pype

Derbystraat 51

9051 Gent

maart 2020

Dossiernr. 27565.R.01

OE: 2020B154I

COLOFON

Titel

Volmiddeleeuwse (?) nederzettingssporen langs de Brugsebaan te Lichtervelde (West-Vlaanderen)

Auteurs

Pedro Pype

Projectnummer

- 27565 (intern)
- 2020B154 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Gent, februari 2020

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 1171

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	27/02/2020	Interne draft
v1	04/03/2020	Externe draft / definitieve versie
v2	04/03/2020	Definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Jan Coenaerts
Business Unit Manager	Toon Moeskops
General Director	Patrick Hambach

INHOUD

1	Reeds uitgevoerd vooronderzoek	6
1.1	Administratieve gegevens	6
1.2	Onderzoeksopdracht.....	6
2	Gemotiveerd advies en afbakening vervolgonderzoek.....	8
3	Opgraving	11
3.1	Doel en onderzoeksvragen.....	11
3.2	Strategie: veldwerk	11
3.3	verwerking en rapportage.....	13
3.4	Strategie voor staalname en conservatie.....	13
3.5	Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code Goede Praktijk.....	14
3.6	Timing en kostprijs	14
3.7	Bewaring van het archeologisch ensemble.....	15
4	Kwaliteitscontrole en ondertekening.....	16

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Detail proefsleuvenplan met aanduiding van de aangetroffen sporen ((ABO nv 2020)	8
Figuur 2: Algemeen sleuvenplan van Zone 2 met aanduiding afbakening voor vervolgonderzoek (ABO nv 2020)	10

1 REEDS UITGEVOERD VOORONDERZOEK

1.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2020B154
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO nv
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- Straat + nr.:	Brugsebaan thv. Nr. 6
- Postcode :	8810
- Fusiegemeente :	Lichtervelde
- Land :	België
Lambertcoördinaten 1972 (EPSG:31370)	Xmin = 60889 Ymin = 190833 Xmax = 62581 Ymax = 192008
Kadaster	
- Gemeente :	Lichtervelde
- Afdeling :	1
- Sectie :	E
- Percelen :	nrs: 616d, 618k, 618l, 630k
Onderzoekstermijn	2020

Het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem, in de vorm van een bureauonderzoek, dat voor het onderzoeksgebied werd uitgevoerd heeft als project nummer 2019ED27. Voor de resultaten van dit bureauonderzoek zie Deel 1 Verslag van de resultaten. Deze werd reeds bekrachtigd met ID12726.

Het vooronderzoek met ingreep in de bodem, in de vorm van proefsleuvenonderzoek, dat werd uitgevoerd heeft als projectnummer 2020B154.

1.2 ONDERZOEKSOPDRACHT

De opdrachtgever plant de realisatie van nieuwe rioleringen, opbraak en herstel van de wegenis, de aanleg van twee gecontroleerde overstromingsgebieden en het inrichten van werfzones langsheen het traject Kortemarkstraat-Brugsebaan te Lichtervelde. Ter hoogte van de Brugsebaan, onmiddellijk langsheen de spoorlijn 73, wordt een gecontroleerd overstromingsgebied ingericht met een

oppervlakte van ca. 2,12 ha. Ten oosten van de Brugsebaan wordt een zone voorzien van ca. 1500 m² als werfzone. De gecombineerde oppervlakte van de geplande werken bedraagt ca. 5,1 ha.

Dit betekent dat de totale oppervlakte de grens van 3.000m² overschrijdt en de ingreep in de bodem de grens van 1.000m² overschrijdt buiten een archeologische zone. Hiervoor is een archeologienota opgemaakt en bekrachtigd met ID 12726.

Op dit moment is het terrein volledig in gebruik als akkerland.

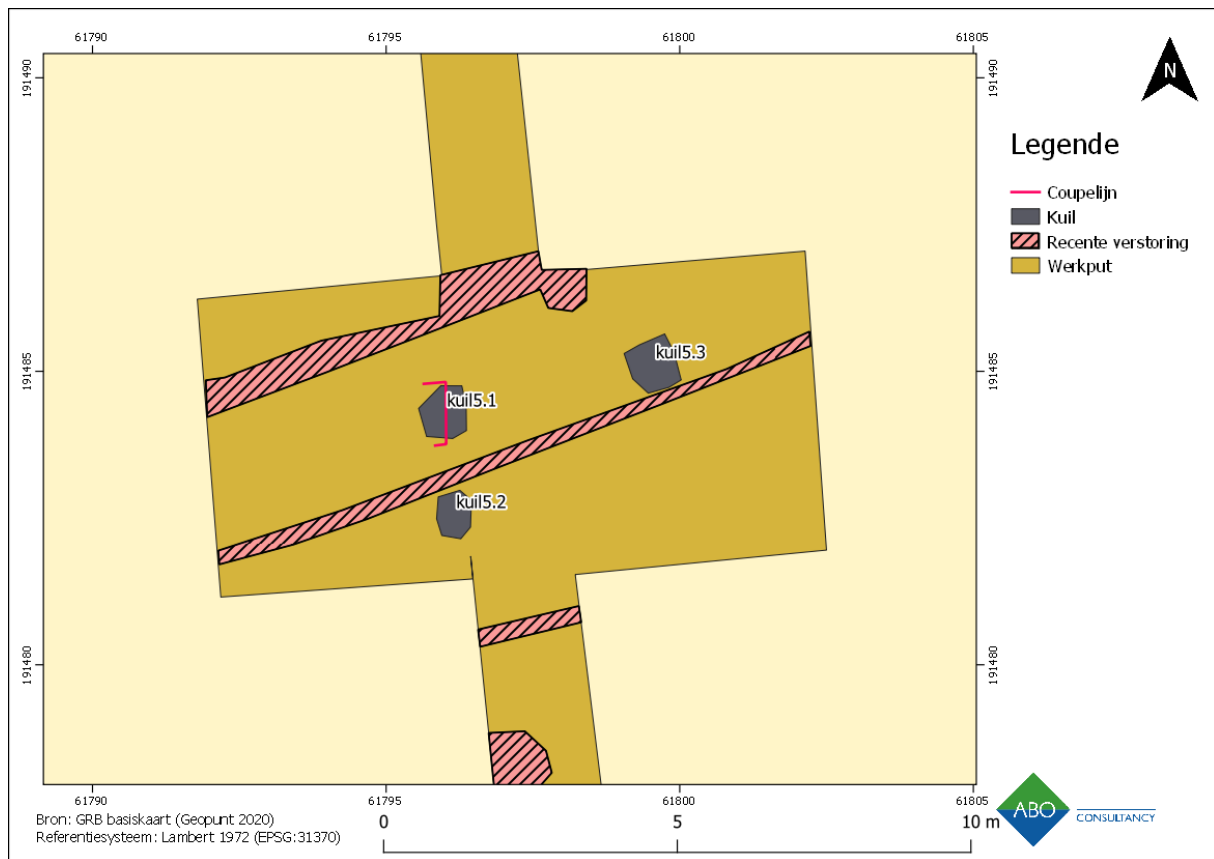
Het doel van dit vervolgonderzoek is het deel van het terrein (Zone 2) dat bedreigt wordt door middel van een vlakdekkende opgraving te onderzoeken.

2 GEMOTIVEERD ADVIES EN AFBAKENING VERVOLGONDERZOEK

Tijdens het proefsleuvenonderzoek in Zone 2 kwamen een drietal paalkuilen aan het licht, kuilen spoor 5.1, 5.2 en 5.3. De kuilen worden gekenmerkt door een heterogene opvulling vermengd met verbrande leem en houtskool (spoor 5.1 - 5.3).

Twee kuilen, spoor 5.1 en 5.2 vertonen een over het algemeen ovale vorm, terwijl kuil spoor 5.3 een eerder rechthoekige vorm heeft. De lengte en breedte van de kuilen bedragen respectievelijk 0,95x0,88m, 0,85x0,66m en 0,80x0,70m.

Eén van de kuilen, spoor 5.1, werd gecoupeerd in functie van een verdere waardering van de sporen. Hieruit bleek dat de kuil gekenmerkt werd door een komvormig profiel met een maximale diepte van ca. 0,25m onder het archeologische vlak.

Figuur 1: Detail proefsleuvenplan met aanduiding van de aangetroffen sporen ((ABO nv 2020)

Archeologische vondsten werden tijdens de aanleg van het vlak en de coupe van kuil spoor 5.1 niet aangetroffen, waardoor de datering van de kuilen dan ook onduidelijk is. Gezien de vorm, grootte en onderlinge samenhang kunnen de aangetroffen kuilen zonder twijfel in verband gebracht worden met een houtbouw, doch op basis van de aangetroffen kuilen kan het precieze type niet bepaald worden.

Het dicht naast elkaar voorkomen van spoor 5.1 en 5.2 zou eventueel wel kunnen wijzen op de aanwezigheid van een zogenaamd palenkoppel gesitueerd langsheen de lange zijden van een gebouwplattegrond. In dit geval is er dan sprake van een paalkuil voor de gebintstijlen (binnenkant gebouw) en één voor de wandstijlen (buitenkant gebouw).

Kuil spoor 5.3 kan eventueel in verband gebracht worden met een afsluitpaal aan één van de uiteinden van de plattegrond.

Indien beide kuilen in verband te brengen zijn met een palenkoppel, dan kan er mogelijk sprake zijn van een O-W-gericht volmiddeleeuws drieschepig woonstalhuis.

Voor wat betreft de aanwezigheid van volmiddeleeuwse nederzettingen in de nabije omgeving werd ca. 1,5km ten zuidoosten van het onderzoeksgebied in 2015 door BAAC Vlaanderen een gedeelte van een volmiddeleeuwse nederzetting door middel van een opgraving onderzocht. Hierbij kwam onder andere een drieschepig woonstalhuis aan het licht (Dyselinck et al. 2018).

Figuur: Plattegrond H1. Archeologisch onderzoek BAAC Vlaanderen (Dyselinck 2018, p. 49)

In ieder geval dringt een vervolgonderzoek in deze zone door middel van een vlakdekkende opgraving zich op in functie van een verdere waardering van de aangetroffen structuur. Er is dus een potentieel tot kenniswinst.

Het verdient dan ook aanbeveling voor Zone 2 een areaal af te bakenen voor **verdere maatregelen** in de vorm van een **vlakdekkende opgraving (figuur 2)**. De motivatie, onderzoeksstrategie en –vragen worden verder toegelicht in het Programma van Maatregelen.

Figuur 2: Algemeen sleuvenplan van Zone 2 met aanduiding afbakening voor vervolgonderzoek (ABO nv 2020)

Een vervolgonderzoek van de te aangetroffen sporen is noodzakelijk om inzicht te verschaffen omtrent de precieze aard van de aangetroffen gebouwplattegrond, de overige nederzettingssporen én de datering ervan.

Gezien de beperkte afbakening van het onderzoeksgebied wordt het volledige zuidelijke deel dan ook afgebakend voor verder vervolgonderzoek door middel van een vlakdekkende opgraving in functie van een terreindekkend overzicht te bekomen.

Het te evalueren oppervlak komt dan neer op ca. **2.850m²**.

3 OPGRAVING

3.1 DOEL EN ONDERZOEKSVRAGEN

De doelstelling van het vooronderzoek – het vaststellen van de aanwezigheid van een archeologische site en de karakteristieken en bewaringstoestand van deze site, alsook een analyse van de relatie met het landschap, de waarde en de impact van de geplande werken – werd tijdens het bureauonderzoek en aansluitende proefsleuvenonderzoek gehaald.

Gezien echter de aard en datering van de sporen deel uitmakend van de site nader onderzoek vergen is een vervolgonderzoek noodzakelijk. Hierin dient ook het grotere ruimtelijke en chronologische kader mee in rekening genomen te worden.

Volgende onderzoeksvragen dienen beantwoord te worden:

- Wat is de aard, datering en ruimtelijke samenhang van de verschillende elementen van de vindplaats?
- Kunnen er verschillende fases binnen de site onderscheiden worden?
- Kunnen aangetroffen plattegronden typologisch ingedeeld worden?
- Zijn er sporen van ambachtelijke activiteiten?
- Hoe past de vindplaats binnen het regionale landschap van de vastgestelde periode(s)?
- Welke veranderingen treden in de loop van de tijd op in de vegetatie, de vegetatiestructuur en de openheid van het landschap en wat was de rol van de mens hierbij?
- Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten, en wat is de vondstdichtheid?
- Hoe kunnen de aangetroffen sporen gekoppeld worden aan de resultaten van het onderzoek uit de eerste fase?

Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling kan beantwoord worden. Het gefundeerd beantwoorden van de vraagstelling is dus het evaluatiecriterium voor de erkend archeoloog of het onderzoeksdoel met succes bereikt werd.

3.2 STRATEGIE: VELDWERK

3.2.1 OPGRAVINGSSTRATEGIE

Voor de uitvoering van het veldwerk geldt de minimale bezetting beschreven in hoofdstuk 3.6. De veldwerkleider bezorgt wekelijks de dagrapporten aan het Agentschap Onroerend Erfgoed en de initiatiefnemer.

Qua strategie wordt verwezen naar de Code van Goede Praktijk. Hieronder worden een aantal zaken extra belicht.

Opgelegde vlakken mogen niet betreden worden met de kraan en/of ander zwaar materiaal.

Het veldwerk wordt dermate georganiseerd dat er efficiënt en wetenschappelijk verantwoord wordt opgegraven. Er wordt gestreefd naar een maximale afstemming van kranen en grondverzet enerzijds en opgravingsploeg(en) anderzijds.

Wanneer gebouwplattegronden gedeeltelijk buiten het vlak van de aangelegde werkput liggen, dient de werkput uitgebreid te worden binnenin het studiegebied om de structuren in één geheel te kunnen onderzoeken. Ook bij het aantreffen van andere plattegronden dient zoveel mogelijk te worden getracht deze in één keer op te graven. In andere richting kan het gebied ook verkleind worden indien de muren van het binnendomein bereikt zijn binnen de afgebakende zone.

Er dienen maatregelen genomen te worden tegen overlast door regen- en of grondwater, die niet schadelijk zijn voor het bodemarchief. Voorafgaand aan het vlakdekkend onderzoek wordt het peil van het grondwater bepaald. Indien de registratie van sporen wordt gehinderd door een hoge grondwaterstand wordt er kaderbemaling voorzien, zoals beschreven in Hfstk.3.2.1, p.14.

Indien een spoor zich tegen de putwand bevindt wordt het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Er wordt dagelijks voorzien in een volledige opmeting van sporen en werkputten. Dit betekent dat er dagelijks een recent en aangevuld grondplan aanwezig is.

Archeologische sporen worden na profielregistratie en staalname steeds in hun geheel uitgegraven en doorzocht. Kleinere structuren (o.a. greppels en paalkuilen) worden manueel uitgehaald. Diepe grachten en diepe kuilen kunnen machinaal uitgegraven worden. Het machinaal verdiepen gebeurt in lagen van hoogstens 5cm onder begeleiding van een archeoloog. Vondstmateriaal wordt steeds stratigrafisch of per diepteniveau ingezameld. Het materiaal uit de gracht en andere sporen wordt verder onderzocht door een materiaalexpert.

Indien meerdere pollenbakken gebruikt worden voor één profielname dienen de verschillende pollenbakken minimaal 10cm te overlappen. Alvorens de pollenbakken uit het profiel te verwijderen worden ze gefotografeerd en ingemeten. De geregistreerde lagen worden op de pollenbakken aangebracht. Beerputten en afvalkuilen worden bemonsterd en gezeefd met het oog op de analyse van het consumptiepatroon.

Sporen die snel dreigen te degraderen worden beschermd.

Muren worden in detail gedocumenteerd in functie van de identificatie van fundering en opgaand muurwerk, bouwnaden en dergelijke meer. Van muren worden enkel de omtrek, bouwnaden en eventuele negatieve indrukken ingetekend. Baksteenformaten worden genoteerd (lengte x breedte x dikte). Muren worden in hun geheel en in delen volledig gefotografeerd, frontaal, met overlapping in de foto's. Van de mortel van elke niet dateerbare muur worden stalen genomen voor datering.

Vloeren worden in detail gedocumenteerd in functie van gebruikssporen en resten van er op of in gebouwde constructies (binnenmuren, doorgangen, negatieve sporen, ...). Vloeren worden minstens in hun geheel gefotografeerd. Bij een vloer met een bepaald patroon worden detailfoto's genomen met schaalat. Een vloer met decoratieve tegels dient in detail te worden ingetekend en gefotografeerd. Deze tegels (ook de niet-decoratieve wanneer ze deel uitmaken van de decoratieve vloer) moeten gerecupereerd worden en krijgen een nummer dat op het detailplan wordt aangeduid. Bij de recuperatie van de tegels worden de nodige conservatiemaatregelen in acht genomen. Alle eco- en artefacten in een opmaaklaag worden ingezameld.

Indien er grachten aangetroffen worden, dienen voldoende profielen gemaakt te worden. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar monsternamen voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Ondiepe grachten worden volledig opgegraven waarbij eventuele vondsten geregistreerd worden. Het inzamelen van vondsten gebeurt per grachtsegment zodat spatiale analyse van de vondstenverspreiding mogelijk is. Bij het aantreffen van diepe en/of omvangrijke grachten (vestinggrachten, walgrachten, ...) wordt een

eerste vlak aangelegd en geregistreerd op het niveau waar de insteek zichtbaar wordt. Grondsporen andere dan de gracht worden gecoupeerd en afgewerkt. De vulling van de gracht wordt onder toezicht van minstens twee archeologen, waaronder de veldwerkleider (machinaal) laagsgewijs (in lagen van hoogstens 5cm) verwijderd tot de maximale diepte van de gracht zichtbaar is (binnen verstoringsdiepte). Daarbij wordt het vlak systematisch gecontroleerd op vondsten en gescreend met een metaaldetector. Bij het aantreffen van opvallende vondstconcentraties of schijnbaar intacte recipiënten wordt manueel verder gewerkt. Vondstmateriaal wordt steeds stratigrafisch of per diepteniveau ingezameld. Er wordt hiervoor voldoende ruimte voor de opslag van de vondsten voorzien. Nadien wordt het materiaal geanalyseerd door een materiaalexpert. Bij het verwijderen van de vulling dient tevens speciale aandacht besteed te worden aan het herkennen en registreren van houten en andere structurele elementen die deel uitmaakten van zowel de bouw als de werking van de gracht. Voorts wordt de nodige aandacht besteed aan restanten van bruggen en bouwwerken die aan de gracht grensden. Op zulke plaatsen worden bijkomende monsters genomen voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Indien de onderkant van de gracht niet bereikt kan worden, dient het grachtprofiel aangevuld te worden door middel van boringen om de 50cm. Hierbij wordt er tot minstens 20cm in de moederbodem geboord.

Bij het aantreffen van waterputten, beerputten, silo's en/of diepe afvalputten wordt bijzondere aandacht besteed aan de monsternamen voor natuurwetenschappelijk onderzoek en dateringsonderzoek. Bij het couperen van waterputten wordt er zorg voor gedragen dat de volledige waterput met insteekkuil wordt gecoupeerd, rekening houdend met de wetgeving inzake veiligheid. Indien sprake van een bewaarde bekisting of stenen mantel, dient deze vrijgelegd te worden en in detail te worden geregistreerd. Bij het couperen van beerputten, wordt de coupe op de kleinst mogelijk werkbare oppervlakte gezet opdat men de verschillende lagen goed kan onderscheiden en apart kan volgen. De bewaarde houten of stenen putstructuur zelf dient in detail geregistreerd worden betreffende de constructiewijze, de situering van het stortgat en een eventuele fasering.

Uit heterogene puin –en/of ophogingspakketten worden enkel diagnostische en/of uitzonderlijke vondsten verzameld. Stalen genomen in het kader van natuurwetenschappelijk onderzoek worden eerst gewaardeerd (assessment).

3.3 VERWERKING EN RAPPORTAGE

De determinatie van de vondsten gebeurt volgens bestaande en algemeen aanvaarde typologische classificatiesystemen, met verwijzing naar het gehanteerde systeem.

De resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek worden bestudeerd in relatie tot de contexten waaruit de stalen genomen zijn en de interpretaties die zijn ontstaan tijdens het veldwerk worden bijgesteld.

Voor de rapportage wordt minstens de veldwerkleider-erkend archeoloog ingezet.

3.4 STRATEGIE VOOR STAALNAME EN CONSERVATIE

Waardering

Het is bijzonder moeilijk om in deze fase het aantal stalen en analyses in te schatten. De hieronder gepresenteerde waarderingen, analyses en hun aantallen zijn derhalve richtinggevend, het uiteindelijke aantal en het soort analyse kan in functie van de aangetroffen contexten afwijken.

Stalen genomen in het kader van natuurwetenschappelijk onderzoek worden gewaardeerd. Welke stalen worden gewaardeerd wordt beslist door de erkend archeoloog. Op basis van een eerste

inschatting van de potentie van het ingezamelde materiaal om de onderzoeksvragen te beantwoorden stelt de erkend archeoloog door middel van een assessment een beargumenteerd waarderingsvoorstel op.

Meting:

- 4 VH waardering pollenstalen
- 4 VH waardering macroresten
- 4 VH waardering C14 stalen houtskool (of andere organische fracties zoals bijvoorbeeld verkoolde graankorrels)
- 4 VH waardering hout (dendrochronologie + houtdeterminatie)

Analyses en dateringen

Op basis van de resultaten wordt door de erkend archeoloog een analyseprogramma gemaakt van de stalen die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

- 4 VH analyse pollenstalen
- 4 VH analyse macroresten
- 4 VH analyse C14 stalen houtskool (of andere organische fracties zoals bijvoorbeeld verkoolde graankorrels)
- 2 VH waardering hout (dendrochronologie + houtdeterminatie)
- 2 VH anthracologisch onderzoek

Conservatie

Welke vondsten worden geselecteerd voor conservatie wordt beslist door de erkend archeoloog. Deze stelt een eerste degelijk beargumenteerd voorstel op.

- 2 VH conservatie aardewerk
- 2 VH conservatie metaal
- 2 VH conservatie glas
- 2 VH conservatie hout

3.5 VOORZIENE AFWIJINGEN TEN AANZIEN VAN DE CODE GOEDE PRAKTIJK

Er wordt geen afwijking ten aanzien van de Code Goede Praktijk voorzien.

3.6 TIMING EN KOSTPRIJS

Er worden 5 werkdagen voorzien voor een ervaren opgravingsploeg van 3 archeologen.

Het veldwerk uitgevoerd onder leiding van een erkend archeoloog met opgravingservaring op sites met volmiddeleeuwse rurale contexten. De erkend archeoloog of veldwerkleider kan fungeren als assistent-aardkundige. De twee assistent-archeologen hebben minstens 120 werkdagen opgravingservaring op rurale middeleeuwse sites.

Indien de omstandigheden dit vereisen, zijn een conservator, materiaaldeskundige en een aardkundige op afroep beschikbaar.

- Veldwerk: ca. 18.000 euro
- Rapportage (en verwerking): ca. 10000 euro

Er wordt best een budget van ca. 10.000 euro gereserveerd voor de natuurwetenschappelijke analyses.

Deze kostenraming is gebaseerd op het uitvoeren van het archeologisch veldwerk en rapportage voor de duur van 10 werkdagen door minimaal 3 personen. De kosten voor de graafwerken en werfinfrastructuur maken geen deel uit van deze raming.

3.7 BEWARING VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Het archeologisch ensemble bestaat uit het geheel van archeologische artefacten en onderzoeksdocumenten. Zowel het digitale als materiële ensemble zal, conform de CGP, tijdelijk bewaard worden in het depot van de afdeling archeologie van ABO nv te Gent. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de rapportering, zal het archeologisch ensemble door de erkende archeoloog worden overgedragen aan de eigenaar, het erkende onroerenderfgoeddepot of de door de eigenaar bepaalde andere bewaarplaats (CGP 31.1). Dit zal in onderling overleg met de opdrachtgever gebeuren.

4 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	General Director		04/03/2020
Toon Moeskops	Business Unit Manager		04/03/2020
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		04/03/2020